

MUSTAFA NİHAT ÖZÖN • Türkçede Roman

MUSTAFA NİHAT ÖZÖN 1896 yılında İstanbul'da doğdu (1980'de öldü). Mer-
can İdadisi'ndeki öğrenimi sırasında askere alındı. Üçüncü Kafkas Ordusu ve
Balıkesir'de üç yıl askerlik yaptı. İstanbul Darülfünunu Edebiyat Şubesi'ni bitirince
(1923) öğretmenlik yapmaya başladı. Bu dönem, 1961'de Gazi Eğitim Enstitüsü
edebiyat öğretmenliğinden emekli olana kadar, otuz sekiz yıl sürdü. *Dergâh*, *Kalem*
ve *Oluş* dergilerinin yayımlanmasında etkin görev alan Özön'ün dil ve edebiyat
alanlarındaki çalışmaları beş başlık altında toplanmaktadır. Edebiyat tarihçiliği,
metin yayımları, sözlükçülük, çeviri çalışmaları, ders kitapları. Bu alanlardaki
çalışmaları yaşamını kaybettiği 1980 yılına kadar yüz kadar kitapta toplanmıştır.

Remzi Kitabevi, İstanbul, 1936 (1 baskı)

İletişim Yayınları 40 • Edebiyat Eleştirisi 55

ISBN-13: 978-975-05-0632-1

© 1985 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1-5. Baskı 1985-2020, İstanbul

6. Baskı 2023, İstanbul

DIZI KAPAK TASARIMI Suat Aysu

KAPAK Seda Mit

UYGULAMA Hüsnü Abbas - Hasan Deniz

DÜZELTİ Defne İpek - Begüm Güzel

DIZIN Özgür Yıldız

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MUSTAFA NİHAT ÖZÖN

Türkçede Roman

BASKIYA HAZIRLAYAN

Alpay Kabacalı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	9
İKİNCİ BASKI ÜZERİNE.....	13
GİRİŞ: Avrupa'da Roman.....	17
Edebiyat Akımları.....	33
<i>Romantizm</i>	33
<i>Realizm</i>	35
<i>Natüralizm</i>	36

BİRİNCİ BÖLÜM

Eski EDEBİYATIMIZDA HİKÂYE

1 KLASİK EDEBİYATIMIZIN MANZUM HİKÂYELERİ.....	47
Yusuf ve Züleyha.....	49
Leylâ ve Mecnun.....	50
Husrev ve Şirin.....	51
Vamık ve Azra.....	52
Gül ve Bülbül.....	53
Ethem ve Hüma.....	54
Hayrabat.....	55
Hüsün ve Aşk.....	56

Hurşit ve Ferruhşat.....	57
Camesepname	58
YUSUF'UN SATILIŞI.....	63
YAKUP İLE KURT	68
ZÜLEYHA'YI NİTELEME.....	70
ZÜLEYHA'NIN RÜYASINDA İKİNCİ DEFA YUSUF'U GÖRMESİ.....	71
ZÜLEYHA, YUSUF'UN MEZARININ BAŞINDA.....	72
2 KLASİK EDEBİYATIMIZIN NESİR HİKÂYELERİ.....	73
Hüsün ve Dil.....	81
3 HALK ARASINDA YAZILIŞINDAN	
OKUNAN HİKÂYELER.....	89
Vezir-i Mağmûm	94
Seyfûlmülûk.....	96
Malik ile Melikzade Şirin.....	97
Tutiname	98
Muhayyelât-ı Aziz Efendi.....	100
Hançerli Hikâye-i Garibesi.....	105
Letaifname.....	110
Tayyarzade.....	112
Çevri Çelebi Hikâyesi.....	114
Kerem ve Aslı.....	118
Asüman ve Aslı.....	121
Şah İsmail ve Gülizar Hanım.....	123
4 HALK ARASINDA AĞIZDAN AĞIZA	
AKTARILAN HİKÂYELER.....	125
Kalyopi'nin Sergüzeşti.....	127
5 ZÜMRELERİN KENDİ AMAÇLARINA UYGUN	
ŞEKLE KOYDUKLARI HİKÂYELER.....	129
Hazreti Ali Cenkleri.....	132
Okuyucu Kümeleri.....	135
Dünden Bugüne.....	141
İlk Çeviriler.....	147

Télémaque	147
Les Misérables	157
Hikâye-i Robenson	160
Paul ve Virginie	167

İKİNCİ BÖLÜM
AHMET MİTHAT

1 HAYATI	185
2 HİKÂYELERİ	201
3 ROMANLARI	247
4 ÇEVİRİLERİ	287
5 SANATI	291
Paris'te Bir Türk'ten	300
Karnaval'dan	301
Demir Bey'den	302
<i>DİZİN</i>	310

ÖNSÖZ

Okumak için elinize aldığınız bu kitap, bir okul çalışmasının sonucudur. 1935-1936 ders yılı kış yarıyılında Enstitü Edebiyat Şubesi'nde Tanzimat'tan sonra oluşan romanı ders konusu yapmışken, öğrencilerimin anlatılan konuların not olarak saptanmasını istemeleri, kimi arkadaşlarımla da konuşmalar arasında ilgilenip konuyu biraz daha genişletmemi isteyerek beni daha geniş bir çalışmaya sürüklemeleri, bu kitabın oluşmasına yol açtı.

Bu uğraşma sıralarında da Türkçede roman, çeviri roman ve Türkçede çeviri yollu kimi düşünce hareketleri görüldü. Bunları gündeliklerde ya da dergilerde gören öğrenci ve arkadaşlarımla çeşitli soruları karşısında kimi genel noktalara sürüklendim.

Bugün, birçok şeyimizde olduğu gibi, istenildiği yolda bir romanın yokluğundan herkes, birlik olarak yakınıyor. Ben burada var ya da yok diye bir iddiada bulunacak değilim. Yalnız, vardığım bir kanı olarak şunu söyleyeceğim: "İstenildiği yolda var olmayan birçok şeyimizden" kimilerinin çeyrek yüzyıla yakın bir "oldurmaya çalışma" dönemi vardır ki, bu çalışma dönemindeki biçim ve yolu iyice bilmek zorundayız. Ancak bu biliş, bizden öncekilerin düştükleri yanlışlara tek-

rar düşmek, deneyip de kötü sonuçlarıyla karşılaştığımız şeyleri –biçim ve tarz değiştirmiş olarak– tekrarlamak yanlışından bizi korur.

Gerek çeviri, gerek telif romanın ülkemizde yarım yüzyılı aşkın bir geçmişi vardır. Bu geçmişte bu iş için çalışmış, başarmış, başaramamış birçok adamımız bulunuyor. Bunlardan bir bölümü yalnız edebiyat tarihi kitaplarında, aydın diye ayırdığımız topluluk arasında yaşıyor, bir bölümüyse ne kitaplar da ne de aydınlar arasında adları anılmadığı halde kalabalık bir okuyucu topluluğu arasında hâlâ yaşayıp duruyor. Bunlar kimler? Bu iki çeşit yaşamının anlam ve psikolojisi ne? Edebiyat içi ya da edebiyat dışı diye bir zamanlar yapılmış ayırmalara göre, bugün gene o ayırma yargılarına mı bakacağız? Bunlar, karşılık isteyen sorulardır.

Türkçede başlı başına romandan söz eden bir kitap yoktur. Okullarda okutulan edebiyat tarihleri ise –kişileri eksen yaptıkları için– romanı da öteki edebiyat türleriyle birlikte ele alırlar ki, bunlar arasından yalnız romanı çıkarmak epey güç bir iştir.

Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi kitabımda edebi tür- lere göre bir ayırma yaptığım zaman her edebi tür gibi roman bölümünde de bu türün Tanzimat'tan zamanımıza kadar gelişini ana çizgileriyle göstermeye çalışmışım. Fakat hem bir okul kitabı oluşu, hem öteki türlere yer bırakmak zorunluluğundan, o çizgiler fazla düz ve kalındır.

İşte bu kez o işi bu kitapla bütünlemek istiyorum. Bu kitabın da gene bir okul çalışması ürünü olduğunu bir daha tekrarlayacağım; çünkü bu temel, kitabın yazılışında tutulan yol üzerine ileri sürülecek itirazlardan bir bölümüne şimdiden bir karşılık olabilir.

Avrupa'da romandan çok kısa olarak söz açan ilk bölüm, bu türe Avrupa'daki benzerlerini örnek tutan Tanzimatçıların kaynaklarına çıkmak ve bir edebi türün oluşunda yüzyılların ne gibi etkiler yaptığını göstermek isteğinden doğmuştur. Bu bölümü yazmakta hocam Yusuf Şerifin çevirisi olan *Muh-tasar Avrupa Edebiyatı Tarihi* kitabından özellikle yararlandım.

Eski edebiyatımızda hikâye, büsbütün ayrı ve bütün bu kiptan daha büyük ve geniş bir araştırma alanı olduğu halde –ilerde yapılacak çalışmaya bir dilek olmak üzere– şimdilik kısaca söz konusu edilmiştir. Bu bölümde arkadaşım Ahmet Kutsi Tecer'in çok yardımını gördüm.

Bunlara çalışırken bir yandan da *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi* kitabındaki kaynakça çalışmasını daha genişleterek Türkçede basılmış olan roman ve hikâye kaynakçasının büyük bir bölümünü hazırladım. Bu kaynakça elimde olmamış olsaydı bu konuda şimdiye kadar ileri sürülmüş olan soyut, genel ve herhangi belgeli bir iddia karşısında çürütülmesi elde olan düşünce ve görüşlerin benzerlerini ya da tıpkısını tekrarlamış olacaktım.

Kitapta, belki, kimilerince fazla görülecek bölümler ve ayrıntılar olabilir; fakat bu kitabın çevresindeki, ayrı ayrı kitaplara konu olabilecek çeşitten çalışma, şimdiye kadar yapılmış değildir. Bir zamanlar, söz gelimi Ahmet Mithat'ı okumuş olanlardan kaç kişinin onun eserleri üzerine hemen akla gelecek biçimde düşünceleri olduğunu bir yana bırakalım, bugün onun kitaplarını okumayan bir kuşağın varlığını düşünmek yetişir. Halit Ziya ile çok ünlü olarak anılan ve öğrencilere zorla ve yalnız adları belletilen romanları üzerinde ne bir antolojimiz vardır ne de bir monografimiz.

Bu ikisini örnek diye söyledim, yoksa bütün bu kitabın ele alacağı eserler: 1. Arap harfleriyle basılmış, 2. Anlaşılması güç bir dille yazılmış, 3. Birçoklarının ele geçmesi rastlantıya bağlı bulunmuş olmasından dolayı, bu ayrıntılar verilmiştir demek de yeterli bir açıklamadır.

Türk romanında kadın anlayışı, aşk anlayışı, toplumu yansıtırma bakımından romanlarımızın özelliği, romanlarımızda psikoloji, roman tipleri, roman dilinin oluşu... vb. gibi ayrı ayrı araştırmalara değer sorulara, çok açık görülen kimi yerlerde, yalnız bir işaret edilmiştir. Bu kitapla bu işler üzerinde çalışacak gençlerimize kimi malzemeyi hazırlamış olmaktan doğan sevincim bütün zahmeti unutturacaktır.

Kitabın yazılması sırasında çok değerli kitaplarından kimi-

lerini veren ve aydınlatmalarda bulunan Bay İhsan Sungu ile özel büyük kitaplığından geniş bir biçimde yararlanmama izin veren hocam Bay İbrahim Necmi Dilmen'e çok minnettarım.

Enstitünün gerek geçen yıllar çıkanları gerek bu yıl çıkacakları arasında yaptıkları denemeler ile bana bu işte yardımları dokunanlar olmuştur. Bunlar arasında Avni'nin *İntibah Romanı Hakkında*, Nuriye'nin *Servetifünun Romanı*, Sabahat'in *Halide Edip*, Saffet'in *Mehmet Rauf*, Melâhat'ın *Türkçede Paul ve Virginie Tercümelere* denemelerini sayabilirim. Gerek onlara gerek fotoğraflardan resimler çizen Şinasi'ye bir daha teşekkürü borç bilirim.

MUSTAFA NİHAT ÖZÖN